

Duurzaam leven, verantwoordelijkheid nemen, kansen benutten!

Inleiding

Liberaal Groen is het thematisch netwerk binnen de VVD dat een duurzame economie voorstaat. Liberaal Groen bespreekt de hedendaagse uitdagingen op het gebied van leefomgeving, vanuit een mondiaal perspectief. Bij Liberaal Groen kijken we naar de Nederlandse situatie, maar kunnen we niet om de mondiale ontwikkelingen heen. Maatschappelijke trends beïnvloeden politieke keuzes in Nederland, maar er ligt ook een verantwoordelijkheid bij de politiek om als maatschappij een duurzame richting in te slaan. De Sustainable Development Goals (SDG's) van de VN en het Klimaatakkoord van Parijs (2015) zijn daarbij ons kader. De missie, visie en werkzaamheden van Liberaal Groen passen in deze context.

Onze visie, verankerd in de kernwaarden van de VVD

(vrijheid, verantwoordelijkheid, verdraagzaamheid, sociale rechtvaardigheid en de gelijkwaardigheid van alle mensen; gaat uit van een duurzaam ingerichte samenleving)

- **We erkennen de uitdaging en nemen verantwoordelijkheid voor een duurzame economie.** We zorgen ervoor dat onze kinderen dezelfde mate van vrijheid hebben om keuzes te maken als wij.
- **We zijn optimistisch en denken in kansen.** We geloven in de kracht van het individu, innovatief vermogen en de (economische) kansen die verduurzaming ons biedt.
- **Een duidelijke, betrouwbare en rechtvaardige overheid.** Liberaal Groen staat voor een overheid die het speelveld juist en rechtvaardig afbakt en langjarig stabiel beleid nastreeft (faciliteren, stimuleren, bewaken).
- **We streven naar een zo groot mogelijke vrijheid voor het individu en voor ondernemers.** Dat betekent dat we innovatie aan de markt laten, innovatie stimuleren, en dat de overheid in principe geen technologische keuzes zal maken.

Hoofddoelstellingen

Voor een verantwoorde en duurzame economische groei draagt Liberaal Groen deze doelstellingen uit:

- Reduceren van de CO₂-uitstoot naar bijna nul in 2050, in lijn met het **Parijsakkoord** uit 2015, dat ook door Nederland geratificeerd is.
- Het benutten van kansen uit het **Klimaatakkoord** van 28 juni 2019 zoals dat onder regie van de Nederlandse overheid tot stand is gekomen.
- Opschuiven van **Earth Overshoot Day**¹ van 4 mei in 2019 (dit is de datum voor Nederland) naar 1 februari van het jaar N+1 in 2050. Earth Overshoot day is één van de belangrijkste indicatoren die weergeeft hoe het met ons leefklimaat in de breedste zin gaat, waaronder het gebruik van delfstoffen en hoe de wereldeconomie zich verhoudt binnen de grenzen van ons ecosysteem.
- Aansluiten bij de **Sustainable Development Goals** (SDG's) zoals vastgesteld door de VN. Deze bevatten wereldwijd integrale duurzaamheidsdoelstellingen voor 2030 op 17 beleidsterreinen.
- Op ieder niveau, dus lokaal, regionaal en nationaal de juiste acties nemen. Internationaal, vooral in samenwerking met andere Europese landen, tot een gezamenlijk beleid komen.

---

¹ <https://www.overshootday.org>: Earth Overshoot Day marks the date when humanity's demand for ecological resources and services in a given year exceeds what Earth can regenerate in that year. We maintain this deficit by liquidating stocks of ecological resources and accumulating waste, primarily carbon dioxide in the atmosphere.

Missie

Liberaal Groen kijkt optimistisch en positief naar de toekomst van ons leefklimaat, zowel in Nederland als daarbuiten. Met het vernuft en leiderschap van onze Nederlandse inwoners, ondernemers en de overheid zijn we in staat onze verantwoordelijkheid te nemen en bovengenoemde doelstellingen te realiseren, waarbij wij ons ervan bewust zijn in een internationaal speelveld te acteren.

Om dat te bereiken willen wij onze invloed op de politiek en overheden aanwenden om te werken aan een duurzame inrichting van onze samenleving. Liberaal Groen fungeert als denktank, als organisator van discussie en als intermediair. Liberaal Groen staat binnen VVD, we zijn onderdeel van de partij maar varen wel onze eigen koers met een eigen – liberaal groen – geluid.

De rol van de overheid

Algemene rol van de overheid

Liberaal Groen staat voor een **kleine, duidelijke, betrouwbare en rechtvaardige overheid**, die het speelveld juist afbakt en langjarig stabiel beleid maakt (faciliteren, stimuleren, bewaken). De overheid neemt haar verantwoordelijkheid voor een toekomst voor onze (klein)kinderen opdat zij dezelfde mate van keuzevrijheid hebben als wij.

De overheid:

1. is helder over het belang van leefomgeving, milieu, biodiversiteit, circulaire economie, schoon water, etc. en ziet deze beleidsterreinen als integraal onderdeel van beleid en van politieke besluitvorming;
2. gelooft in de kracht van en stimuleert het innovatief vermogen van bedrijven, onderzoeksinstituten en individuele burgers; de overheid intervineert dus alleen daar waar het noodzakelijk is en blijft op afstand van specifieke technieken;
3. werkt daar waar mogelijk en noodzakelijk in internationaal verband;
4. geeft zelf het goede voorbeeld, bijvoorbeeld als inkopende instantie of goede werkgever.

Ad 1. De overheid erkent de uitdagingen, ziet de feiten onder ogen en communiceert daar helder over. De overheid is ook eerlijk over de consequenties van niets doen. Zo draagt de overheid bij aan verdere bewustwording, wat burgers en bedrijven zal activeren.

Ad 2. De overheid maakt alleen regels waar het nodig is en neemt belemmeringen in regelgeving voor bedrijven en burgers weg. Voor liberalen is het vanzelfsprekend dat productiemiddelen in handen van bedrijven of individuen zijn, en dus niet in handen van het collectief. Dat geeft de beste prikkel voor innovatie en concurrentie. De overheid helpt alleen waar nodig, bijv. om start ups te helpen opschalen

Ad 3. De overheid erkent het grote belang van een internationale aanpak. Zij draagt actief bij in bestaande samenwerkingsverbanden, zoals EU, VN, IPCC, WTO. De overheid onderkent dat een gelijk, internationaal speelveld van groot belang is voor de duurzame ontwikkeling van de Nederlandse economie.

Ad 4: De overheid is leidend in haar rol als consument, investeerder en werkgever. Daarbij laat ze lef en vertrouwen zien en stimuleert ze innovatie. De overheid gaat bewust en toekomstbestendig om met maatschappelijke middelen, waarvan kan worden verwacht dat dit tot duurzame keuzes leidt

De overheid is betrouwbaar

De overheid is pragmatisch, handelt anticiperend en met oog voor de lange termijn, stelt duidelijke kaders, creëert een gelijk speelveld en maakt gebruik van eenduidige beleidsmaatregelen. Zo voorkomen we een oerwoud aan vage subsidies, kortzichtige regelingen en ineffectief beleid

CO₂-reductie kan heel complex worden gemaakt, maar daarom is het belangrijk om bij de bron te blijven. Europees niveau zetten we daarom in op een versterkt emissie-handelsstelsel (ETS) met een aflopend CO₂-plafond dat in lijn is met de doelstelling voor 2050.

We hanteren één prijs voor CO₂ die geldt voor alle sectoren. Willen bedrijven CO₂ uitstoten, dan betalen ze ervoor. Bedrijven die hun CO₂-uitstoot reduceren bereiken op die manier een competitief voordeel. Zo weten marktpartijen waar ze aan toe zijn en ontstaat er een gelijk speelveld waar CO₂-efficiëntie wordt beloond.

De overheid pakt dit op een gecoördineerde manier aan en zorgt ervoor dat mensen lang van tevoren weten waar ze aan toe zijn. We houden rekening met technologische ontwikkelingen om te komen tot nieuwe perspectieven voor slim, multimodaal vervoer. De overheid investeert daarom sterk in openbaar vervoer en is een aanjager voor de uitrol van (laad-)infrastructuur voor elektrische mobiliteit.

Liberaal Groen in de praktijk

Aan de hand van een aantal concrete duurzaamheidsdoelen en de missie en visie van Liberaal Groen kunnen de volgende concrete voorbeelden in de praktijk gerealiseerd worden. Nadrukkelijk, het zijn voorbeelden en denkrichtingen waarmee we creativiteit en verandering stimuleren. De komende jaren zet Liberaal Groen zich in om deze lijst te realiseren en uit te breiden om de hoofddoelen te helpen waarmaken. De voorbeelden staan in willekeurige volgorde.

Toekomst Leefomgeving (klimaat):

Nederland heeft zich gecommitteerd aan een CO₂ uitstoot van bijna 0 Megaton (Mton) in 2050. Volgens het PBL wordt 98% van de 177 Mton aan CO₂ in 2020 door de sectoren Elektriciteit (17%), Industrie (32%), Verkeer & vervoer (20%), Landbouw (15%) en Gebouwde Omgeving (13%) uitgestoten. Van al deze sectoren verwachten we een transitie.

A. Transitie naar een betaalbaar, betrouwbaar en schoon energiesysteem:

Een betaalbare, betrouwbare energievoorziening is fundamenteel voor onze economie en blijft daarbij het uitgangspunt. Liberaal Groen wil een robuust, toekomstbestendig energiesysteem zonder afhankelijkheid van fossiele brandstoffen, waarbij een gezonde economische groei niet in gevaar komt.

Liberaal Groen wil slim gebruik maken van hernieuwbare energie.

- Samen werken we aan een schoon, toekomstbestendig energiesysteem waarin we nieuwe technologieën en oplossingen omarmen. Daarin liggen er verdienkansen voor Nederland zoals in (offshore) windenergie, elektrische mobiliteit en opslag-technieken zoals waterstof.
- We geloven in de kracht van de markt om tot de beste en meest efficiënte oplossingen te komen.
- Als het nodig is, stimuleert de overheid nieuwe technologieën tot ze rendabel zijn, op basis van de beste papieren en de meest economische oplossing. Nieuwe technologieën en oplossingen moeten zich dus wel bewijzen. Daarvoor is de markt en alleen zo komt innovatie goed tot z'n recht.
- De overheid stimuleert jonge, succesvolle bedrijven in de scale-upfase. Vanwege de kleine thuismarkt, hebben Nederlandse innovatieve bedrijven het vaak erg lastig in deze fase en stranden ze (te) vaak. Nederland zou een soort 'duurzame energie-variant van ASML' moeten hebben binnen afzienbare tijd.
- De energietransitie is tevens een groene banenmotor en zorgt voor een versterking van onze kennis-economie. Daarom werkt de overheid samen met het bedrijfsleven aan het opleiden van voldoende technici.

Energie

- Inzetten op CO₂-vrije energieopwekking overeenkomstig met onze doelen, waarbij kernenergie tot de mogelijkheden behoort. Energie-onafhankelijkheid (ook van andere onwelgevallige landen), betaalbaarheid (door marktwerking) en leveringszekerheid (voor een competitieve, sterk gedigitaliseerde dienstensector) zijn daarbij voor de VVD van belang
- Ons toekomstig energiesysteem moet betrouwbaar zijn en daarom kunnen omgaan met variabele energiebronnen (wind, zon) en tegen de laagste maatschappelijke kosten. Flexibiliteit en Opslag van energie zijn daarvoor belangrijk, waarbij een belangrijke rol voor de energiemarkt is weggelegd. De overheid is terughoudend en grijpt alleen in als nodig.
- Allereerst zijn er methoden om flexibiliteit in het energiesysteem te benutten om de pieken en dalen van -duurzame- energieproductie te kunnen opvangen. Hierdoor zullen de maatschappelijke kosten worden gereduceerd. Denk hierbij aan vraag- en aanbodsturing, internationale handel met een belangrijke rol voor de markt. Technologische innovaties moeten worden gefaciliteerd door digitalisering en nieuwe toetreders te stimuleren, zoals het slim omgaan met het energiegebruik van elektrische auto's, apparaten en installaties.
- Opslag zal ook nodig zijn om de leveringszekerheid te waarborgen: Hiervoor moeten we verschillende technologieën benutten en faciliteren, opdat dit zo efficiënt mogelijk gebeurt en ons systeem redundant wordt ingericht. Te denken valt aan conversie en opslag in de vorm van warmte, industriële processen en emissie-vrije gassen zoals waterstof.

Internationale samenwerking is als sterk verbonden land onontkoombaar. Daarom zullen Europese afspraken en coördinatie moeten plaatsvinden, om inefficiënties tegen te gaan. Samenwerking over grenzen biedt ook kansen, zoals het samenwerken in nieuwe, innovatieve ontwikkelingen: bijvoorbeeld ontwikkelingen op het vlak van kernenergie en andere soorten van energie.

Gebouwde omgeving

- Het verder isoleren van onze huizen en aansluiten op duurzame energiebronnen.
- Warmtetransitie; in het Klimaatakkoord is opgenomen dat in 2030 2 mln woningen van het aardgas af moeten. In 2050 zal er in de gebouwde Omgeving helemaal geen aardgas meer gebruikt worden. Het gebruik van bestaande restwarmte zal worden gestimuleerd; denk hierbij aan restwarmte uit water (afvalwater, oppervlaktewater, industriewater en drinkwater), datacenters wordt gestimuleerd. Ook andere warmtebronnen zoals (ultradiepe) geothermie zijn bronnen die benut zouden moeten worden.
- Het verbeteren van onze dijken langs watergangen. Nederland is de wereldwijde autoriteit op gebied van watermanagement.

B. Bereikbaarheid: Infrastructuur & Mobiliteit

We werken thema-gewijs aan publiek private routes om de industriële en infrastructurele veranderingen in het gewenst spoor te krijgen. Zo kan Nederland qua kennis, mobiliteit en duurzaamheid voorop blijven lopen (of rijden).

Verkeer en vervoer

- Elektrificatie van, en duurzame brandstoffen voor verkeer en vervoer;
- Scheepvaart en vliegverkeer zijn integraal onderdeel bij het reduceren van uitstoot.

C. Nederland Waterland:

In Nederland is het water van hoge kwaliteit. We kunnen ons gelukkig prijzen met het feit dat we altijd beschikking hebben over voldoende drinkwater. Althans, dit lijkt zo. Om dit in de nabije toekomst te behouden valt er aan ons waterbeheersysteem zeker nog veel te verbeteren, waarbij kwaliteit moet

worden beheerd en we moeten inspelen op de gevolgen van klimaatverandering

Gemiddeld gebruiken we 126 liter schoon water per persoon per dag, waarvan 124 liter voor andere doeleinden dan drinken. Dit is inefficiënt en zorgt voor grote verspilling. Liberaal Groen stimuleert plaatselijke recycling van huishoudwater. Met zo'n toepassing kan ons drinkwater tweemaal worden gebruikt. We moeten technologieën, die energiekosten van waterzuivering kunnen verminderen, ondersteunen. Op deze manier kunnen we schoon drinkwater garanderen voor ons en de toekomstige generatie.

[Visserij]

D. Nederland Kenniseconomie: Onderwijs en Innovatie

Kennis heeft een grote maatschappelijke waarde. De overheid heeft als een van haar belangrijkste verantwoordelijkheden de taak om alle inwoners van jong tot oud te laten leren.

Nederland brengt al eeuwen grote denkers voort. De lagere schoolkinderen van nu zijn de bron van kennis voor de toekomst. Zij zullen in de periode 2030 - 2050 de drijvende kracht achter onze innovatieve, duurzame, circulaire economie zijn. Om hen te stimuleren zal ons onderwijs gericht moeten zijn op deze behoefte. Bèta vakken als wis- en natuurkunde, scheikunde en biologie zijn en blijven nodig om te begrijpen. Daarnaast zullen andere vakken ontstaan die de jeugd helpen tot oplossingen te komen die we nu nog niet zien. Creativiteit, ondernemerschap en innovatie gericht.

- De overheid investeert in kennis. De overheid richt voor de kosten van deze investeringen een fonds in en draagt risico.
- Iedereen heeft de vrijheid te worden wat hij of zij wenst te worden. De keus voor een vak (en dus voor een studie) heeft wel consequenties. Opleiden voor een uitkering draagt niet bij.
- De overheid regelt samen met opleidingsinstellingen dat richtingen waar vraag naar is en die bijdragen aan de doelstelling aantrekkelijk zijn. Daarbij is variabel college- of schoolgeld een inzetbare optie.

E. Aanpak bij de bron: Industrie & Grondstoffen:

Industrie

- Reductie van gebruik fossiele brandstoffen door efficiëntie en elektrificatie.
- Waar nodig, opslag en afvangen van CO₂ mogelijk maken.
- Grondstoffen efficiënter (her)gebruiken, zodat er vrijwel geen afval meer in de productieketen wordt geproduceerd. Actief circulariteit stimuleren over de gehele keten.

De industrie wordt nu nog te vaak gezien als de grote vervuiler. Ook is (het gebruik van) onze infrastructuur niet zo schoon als wenselijk is.

We nemen verantwoordelijkheid. Voor de invulling van die verantwoordelijkheid is eenvoudigweg geld nodig voor onderzoek en geld om tot bruikbare toepassingen te komen. Geen structurele subsidies; wel gerichte financiële injecties om (technologische) innovatie te versnellen. Daarnaast zien we kansen om een leidende rol te verwerven in het ontwikkelen en produceren van schone en circulaire verpakkingen; verpakkingindustrie 2.0. De overheid zal een gewenste eindsituatie in 2050 op hoofdtermen moeten definiëren, een niveau dieper dan het klimaatakkoord aangeeft.

F. Verantwoorde consumptie en productie

Ieder is verantwoordelijk voor zijn of haar eigen consumptie. De overheid blijft uit de keuken van het individu en blijft weg bij de keus voor een fastfood of saladebar in een bestemmingsplan. De rol van de overheid is onze ogen niet die van belerend opvoeder. Vlees verbieden we niet (net als roken en drinken) en ook suiker staat niet op een zwarte lijst. Wel zorgt de overheid voor een helder en consistent label waardoor inwoners in één oogopslag zien wat de bijdrage in CO₂ is.

Producenten zijn gehouden transparant te communiceren over hun product. Wanneer de overheid de CO₂ footprint belast, zijn we daar niet tegen mits het Europees beleid wordt. Innovatieve productiemethoden worden gestimuleerd door een dergelijke aanpak. De overheid steunt bedrijven bij het vermarkten van efficiënte Nederlandse productiemethodes. Bij internationale contacten en economische bijeenkomsten propageert de overheid actief Nederlands kennis en innovaties. Investerings in nog betere productiemethodes kunnen gebruik maken van revoluerende financiering en rekenen op afdekking van buitenlandse kredietrisico's van de overheid.

De overheid geeft het voorbeeld. Niet door suiker en vlees te bannen of door de borrel te schrappen. Wel door het principe van 'de vervuiler betaalt', bijvoorbeeld in de vorm van een CO₂-prijs, die vliegen, vlees en autogebruik een 'true price' geeft. En ook door duurzaam vervoer, circulair inkopen en duurzame gebouwen; en door bij aanbestedingen duurzame criteria, zoals bijvoorbeeld CO₂, zwaar mee te wegen. De CO₂-ladder van ProRail en Rijkswaterstaat is een prachtig voorbeeld.

G. Circulaire economie – [Wordt nog ingekort]

Wat is een circulaire economie?

In onze 'lineaire' economie vindt naast waarde-creatie, ook veel onnodige waardevermindering plaats, eigenlijk gewoon verspilling. Het is bijvoorbeeld ontzettend zonde dat veel smartphones na 1 tot 2 jaar gebruik in de vuilnisbak eindigen om vervolgens verbrand te worden. Dit terwijl ze veel langer (refurbished) gebruikt kunnen worden of de onderdelen ervan (voor de edelmetalen) hergebruikt en/of gerecycled kunnen worden. In een 'circulaire' economie bestaat afval niet langer, maar wordt de waarde van materialen zo lang mogelijk behouden en wordt daarmee nieuwe waarde gecreëerd. Dat betekent dat we onze producten anders ontwerpen en productieketens anders inrichten, zodat grondstoffen optimaal maar ook steeds opnieuw worden gebruikt. Dit brengt een lagere milieudruk met zich mee dan ons huidige omgang met grondstoffen. In bovenstaand voorbeeld dus eigenlijk smartphones die langer meegaan en na gebruik nog waarde hebben om te worden gerecycled. Een circulaire economie is daardoor veel beter voor onze leefomgeving, zorgt voor duurzame economische groei en verhoogt de kwaliteit van onze producten.

Waarom?

Onze wereldbevolking en daarmee de wereldeconomie groeien en dit vereist steeds meer grondstoffen. Grondstoffen zijn uitputbaar en maken ons tevens afhankelijk van andere landen. Daarom moeten we op zoek naar hernieuwbare alternatieven.

- De manier waarop we omgaan met grondstoffen binnen onze huidige lineaire economie zorgt voor veel verspilling en een hoog energieverbruik. Door slimmer gebruik te maken van grondstoffen binnen een circulaire economie, kunnen we onze CO₂-uitstoot helpen reduceren.
- Onze economie is nu zodanig ingericht, dat producten en spullen aan het eind van hun levensduur worden weggegooid en geen waarde meer hebben. Dit leidt tot zwerfafval op land en in zee, met een grote ecologische impact als gevolg van bodemvervuiling, maar ook grootschalige vervuiling van de oceanen (plastic soep).

Nederland heeft volop kennis in huis die kan bijdragen aan de totstandkoming van een circulaire economie, zoals op het gebied van industriële vormgeving. Door zuiniger te produceren wordt onze omgeving niet alleen schoner, maar worden onze bedrijven ook winstgevender en creëren we economische kansen vanuit een breder welvaartspectief.

De overheid heeft als doel gesteld dat in Nederland in 2030 al 50% minder primaire grondstoffen worden gebruikt (mineralen, metalen en fossiel). Begin 2017 ondertekenden 180 partijen het Nationaal Grondstoffenakkoord. In dit Grondstoffenakkoord staan afspraken tussen de overheid en het bedrijfsleven om de Nederlandse economie in 2050 volledig te laten draaien op herbruikbare grondstoffen (Rijksoverheid 2019). Ook in Europa worden maatregelen genomen en doelen gesteld om te komen tot een circulaire economie. Zo is er al een actieplan en worden uiteenlopende problematische plastic producten voor eenmalig gebruik op Europees niveau verboden vanaf 2021. Ook worden de recycling van plastic, de inzet van *recycled content* en die van hernieuwbaar materiaal steeds meer gestimuleerd. In het klimaatakkoord is opgenomen dat als een van de belangrijke stappen om onze CO₂-uitstoot te realiseren, een transitie naar een circulaire economie noodzakelijk is. Immers, in veel van onze producten CO₂-uitstoot als gevolg van materiaal-gebruik, transport en productie. Door slimmer te ontwerpen, duurzamere productie van onze producten kunnen we CO₂-uitstoot reduceren.

De overheid zet voor verandering in het bedrijfsleven middels zogenaamde 'Green Deals', ... afspraken tussen bedrijfsleven in verschillende sectoren om zich in te zetten voor initiatieven ...

In het totstandkomingsproces van een circulaire economie is het van belang dat overheden zelf het goede voorbeeld geven. Vaak zijn kansen nog onbenut, bijvoorbeeld in bouwprojecten. Door circulariteit een zwaarder criterium te maken in inkoopprocedures, voor overheidsgebouwen en publieke infrastructuur worden bedrijven aangespoord circulair te handelen. De overheid kan verder een rol spelen door innovatie te stimuleren, wet- en regelgeving aan te passen om slimme oplossingen mogelijk te maken, effectieve en betrouwbare (langdurige) regelingen treffen en premies voor investeringen vaststellen. De markt kan zo op effectieve wijze worden *genudged*, geprikkeld om zich aan te passen door een duwtje in de goede richting. In dit kader is het beprijzen van grondstoffen middels een bronbelasting ook een mogelijkheid die moet worden onderzocht, waar mogelijk tegenover een aanpassing van de belasting op arbeid (en/of kapitaal). Subsidie voor consumptie en keuze voor bepaalde technologieën horen ons inziens niet thuis in het pakket van de overheid.

Burgers nemen eigen verantwoordelijkheid in de keuze voor andere producten. Maar ook door eigen bewustwording, te recyclen en verspilling tegen te gaan. De transitie naar een circulaire economie betekent dat ons gedrag moeten aanpassen en vereist daarom ook draagvlak binnen onze gehele samenleving. Momenteel is dat echter niet overal aanwezig. Enerzijds moeten we draagvlak dus nog creëren, anderzijds moeten we continu werken aan het behoud ervan. Een voorwaarde voor draagvlak is dat we iedere groep op een bepaalde manier betrekken bij de transitie richting een circulaire economie. Zo kunnen we ook toewerken naar sociale normen die passen binnen een circulaire economie. Een voorbeeld van dergelijk beleid is het scheiden van glas. Door onder meer voorlichtingscampagnes en het plaatsen van makkelijk bereikbare glasbakken is de inzameling van glas voor recycling gemeengoed geworden in ons land.

In de circulaire economie gebruiken we materialen zo lang mogelijk op een zo hoog mogelijk waardeniveau. Het ultieme doel is: geen afval meer. De eerste stap naar een circulaire economie is afval- en reststromen hergebruiken. Maar dan zijn materialen vaak al in waarde verminderd. Beter is om levensduur van producten zo lang mogelijk te maken, bijvoorbeeld door repareren. De sterkste bijdrage aan een circulaire economie kunnen we leveren door al bij ontwerp van producten na te denken over hergebruik van de materialen na het einde van de levensduur; bijvoorbeeld met een concept dat de producent verantwoordelijk blijft voor de materialen. Dat levert voor de producent een sterke prikkel op bij ontwerp voor eenvoudig onderhoud, energiezuinigheid, upgrades. Mitsubishi liften bijvoorbeeld doet dat

met de lift in het circulaire paviljoen Circl van ABN Amro in Amsterdam: de lift blijft van Mitsubishi en ABN Amro betaalt per liftbeweging.

De circulaire transitie is al onderweg, maar draait nog niet op volle toeren. Er zijn wel al genoeg mooie voorbeelden te noemen, vanuit de catering tot aan de infrastructuur. Enkele voorbeelden van circulaire ondernemingen:

- Black bear: maakt nieuwe autobanden van oude banden.
- Instock: gaat voedselverspilling tegen door gerechten van anders verspild voedsel uit de retail te serveren in haar restaurants.
- RotterZwam: zorgt voor hergebruik van koffiedik met paddenstoelenkweek.
- KWS: maakt van pet-flessen en plastic soep nieuw wegdek.

Over de gehele keten zal op een andere manier moeten worden samengewerkt. Zo zal het bedrijfsleven moeten inzetten op een verschuiving van bezit- naar gebruiksmodellen. Door de nadruk op beperken van arbeid, te verleggen naar het beperken van extractie en verspilling, worden producten hoogwaardig ontworpen en wordt repareren aantrekkelijker dan weggooien/vervangen.

Het is de opdracht aan de politiek om regelgeving zo aan te passen dat circulaire concepten kansrijker worden. Dat begint met belemmeringen wegnemen om reststromen weer in nieuwe productieprocessen in te kunnen zetten. Verschuiven van de belastingdruk van arbeid naar gebruik van grondstoffen stimuleert reparatie en vermindert gebruik van (schaarse) grondstoffen.

H. Modern: Landbouw, Natuur & Biodiversiteit:

We hebben de ambitie om klimaatopgaven te realiseren binnen natuurlijke en economische randvoorwaarden en sturen op gesloten kringloop systemen. Nederland kan wereldwijd leidend worden als het gaat om de landbouw op basis van milieu- en klimaat argumenten op een manier die de voedselproductie – en de betaalbaarheid daarvan – niet bedreigt. De Wageningse Universiteit heeft naam en faam die internationaal kan worden ingezet om het klimaat te dienen.

Liberaal Groen ziet ook kansen bij de sector recreatie. Die wordt in klimaatplannen niet genoemd. Juist nu, met toenemend toerisme en een toenemende druk op de grote steden liggen hier kansen voor spreiding en om richtinggevend gidsland te zijn als het gaat om klimaatvriendelijke recreatie (en toerisme).

I. Biodiversiteit

Biodiversiteit staat niet hoog op de politieke agenda maar is wel degelijk belangrijk. De reden voor de lage prioriteit die hieraan vaak wordt gegeven is dat slechts sprake is van een algemeen risico, het is voor mensen vaak te vaag en abstract. Voor ondernemers is het moeilijk om biodiversiteit te vertalen naar mogelijkheden om op dit vlak zaken te doen en er geld aan te verdienen/winst te maken. Toch staan er wel degelijk grote belangen voor zowel Nederland als de wereld als geheel op het spel. Als mensen zijn wij niet ondergeschikt of bovengeschied aan het ecosysteem, maar maken we er zelf mede deel van uit. Biodiversiteit en een gezond ecosysteem zijn essentieel voor de landbouw en onze voedselvoorziening. Wanneer de biodiversiteit verloren gaat, kunnen in de landbouw grote problemen ontstaan, zowel in Nederland maar ook in het buitenland, bijvoorbeeld in Afrika. Er wordt in dit verband ook wel gesproken van landdegradatie; alle veranderingen in het landschap die het vermogen van bodem en grond om met name gezond voedsel, gewassen, zoet water, brandhout; met andere woorden natuurlijke hulpbronnen te produceren, verminderen. Deze landdegradatie heeft soms verstrekkende en

onomkeerbare gevolgen voor de landbouw en voedselvoorziening, wat ook kan leiden tot massaimmigratie als gevolg van voedsel-tekorten.

Milieuvervuiling valt vaak ook met natuurlijke methoden aan te pakken. De natuur heeft een sterk zelfreinigend vermogen, er zijn veel natuurlijke manieren om milieuschade te herstellen. Verontreiniging van lucht of water kan bijvoorbeeld voor een belangrijk deel door bomen en planten worden afgebroken. Een andere mogelijkheid is het inzetten van allerlei soorten van bacteriën, ook daarmee kun je veel vormen van milieuvervuiling voor een groot deel aanpakken. Het is daarom erg belangrijk om kennis en bewustzijn te ontwikkelen van hoe we biodiversiteit in ons voordeel kunnen inzetten. We kunnen veel milieuwinst boeken door op een goede wijze de natuur in het algemeen en bacteriën in het bijzonder in te zetten. Kortom: onze natuur en biodiversiteit bevatten juist veel verborgen mogelijkheden om problemen op gebied van milieuvervuiling aan te pakken. Tot nu toe is vaak sprake van een ondoordachte inzet van deze natuurlijke methoden waardoor ze vaak tegen in plaats van voor ons werken.

We moeten ook de industrie bewust maken van het belang van biodiversiteit: dat een betere biodiversiteit een grote meerwaarde geeft aan het natuurlijke kapitaal en de grondstoffen voor industriële productie. → Concreter; hoe willen wij dat doen als liberalen? Overheid/Keuzevrijheid/Kansen?

G. We kunnen dit niet alleen: Nederland in de internationale context

In het kader van onze nieuwe, duurzame economie, is het erg belangrijk dat we met internationale organisaties zoals [WBCSD](#) en [Business For Nature](#) goed samenwerken. Door het volgen van internationale trends, weten we ook hoe het internationale beleid is en daarmee ook in welke zaken door internationale financiële instellingen wordt geïnvesteerd, en welke subsidies er beschikbaar zijn. Het is ook belangrijk voor het Nederlandse bedrijfsleven om deel te nemen en belangen te hebben in deze internationale ontwikkelingen. Daarbij is cruciaal om het juiste liberale beleid te voeren om nieuwe soorten van bedrijvigheid op dit vlak te stimuleren.

Een tweede belangrijke reden voor internationale samenwerking is om te leren van successen en mislukkingen in andere landen.

Duurzame call to action!

In dit stuk beschreven we de richting en de rol van onze overheid. Als inwoner heb je natuurlijk ook een rol. Jij maakt immers je eigen leefomgeving en daarmee de toekomst voor jou en je kinderen en kleinkinderen. Dat vraagt eigenaarschap en meedoen. Je kunt immers vandaag beginnen. Elke dag bij elke keuze en elk besluit kun je je afvragen wat de bijdrage van jou besluit is aan onze leefomgeving en aan een duurzame economie. Vele kleine stapjes maken uiteindelijk één hele grote.

De schrijvers, februari 2020

Johannes van Dijk, Erik Haverkort, Gerlof Kooij, Donald Kreiken, Nan Su, Wouter Verduyn